

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

(Tegen)overdracht in uitvoering

Bespreking van

André Green (red.) (2007). *Resonance of suffering — Coutertransference in non-neurotic structures*. Londen: International Psychoanalytical Association. ISBN 978 905888 01 6, 242 pp., € 36,60

JOS DE KROON

Vanwege een niet geslaagde bewerking door de boekbinder moest ik *Resonance of suffering* met beide handen openhouden om iedere regel helemaal uit te kunnen lezen. Ook de inhoud was niet eenvoudig te ontcijferen. Echter het onderwerp interesseerde mij zo dat ik bleef lezen van kافت tot kافت. Om meerdere reden werd ik geboeid door de tekst: een psychoanalytisch onderzoek naar de behandeling van borderlinepatiënten; het samenkomen van vertegenwoordigers met uiteenlopende psychoanalytische achtergronden; en de plaats van de tegenoverdracht in de (klinische) praktijk.

Resonance of suffering is de neerslag van een bijzondere onderneming waarvan André Green de initiatiefnemer was. Een groep van acht psychoanalytici uit vier toonaangevende landen (Frankrijk, Engeland, de Verenigde Staten en Argentinië) kwam zesmaal bij elkaar in Parijs gedurende een periode van drie jaar om de borderlinepersoonlijkheidsstoornis te bestuderen. Dit boek is een weerslag van deze bijeenkomsten. De personen waren: André Green, William Grossman†, Otto Kernberg, Gregorio Kohon, Jaime Lutenberg, Jean-Claude Rolland, Elisabeth Bott Spillius en Fernando Urribarri. Allen ervaren analytici op het terrein van de borderlinebehandeling. Green wilde dat de groep zich zou buigen over de tegenoverdracht, omdat deze gebruikt kan worden als instrument om de gebrekkige

capaciteit van borderlinepatiënten om vroege traumata te symboliseren, tegemoet te treden. Al gauw werd duidelijk dat het onderwerp moest worden verruimd tot de niet neurotische stoornissen waarbij diagnostische, dynamische, theoretische en technische benaderingen werden betrokken.

Wat bij lezing meteen opvalt, zijn de grote verschillen in diagnostiek, setting en behandelmethode, die volgens de verslagen niet onder stoelen of banken werden gestoken. Moet de diagnostiek een rol spelen bij een analyse? Moet de techniek worden gemodificeerd wanneer er sprake is van psychose? Is de overdracht bij borderlinepatiënten hetzelfde als bij neurotici? Moet regressie worden bevorderd of juist niet? Misschien zijn de antwoorden voor de lezer vanzelfsprekend, maar voor de deelnemers van de groep was dat niet het geval. Er was ook sprake van eensgezindheid over interactiepatronen en interventies bij borderlinepatiënten. Iedereen herkende de soms heftige tegenoverdracht, meestal al in de eerste zitting; *acting out* en somatisatie zijn de afweermechanismen waarvan de patiënt veelvuldig gebruik maakt; tegenover de snelle wisselingen bij de vrije associatie dient een snelle interventie te staan omdat borderlinepatiënten die snelle wisselingen als traumatisch ervaren; en interpretaties in het hier en nu zijn beter dan genetische interpretaties. De neerslag van deze discussiepunten maakt de lezing van het boek aantrekkelijk en vormt een goede afwisseling met de soms moeilijk leesbare teksten zoals die van Rolland met de titel *Lavoisier's law applies to mental matter*. Ik heb altijd moeite met het toepassen van wetmatigheden uit de natuurkunde of de chemie op geesteswetenschappen anders dan in overdrachtelijke zin. Ook Rolland heeft mij met zijn toepassing van Lavoisiers wet van behoud van massa op de dynamische aspecten van de droom van de Wolfenman niet kunnen overtuigen.

Kernberg voorzag waarschijnlijk problemen bij het realiseren van een gemeen-

schappelijk wetenschappelijk standpunt en legde veel nadruk op consensus over (tegen)overdracht, diagnostiek en structuur. Gelukkig heeft hij de flexibiliteit kunnen opbrengen zijn uitgangspunten niet door te drukken, want dan had het project voortijdig afgeblazen moeten worden en dan hadden we een interessante blik in de psychoanalytische *haute cuisine* moeten missen. Zijn eigen bijdrage is overigens strak van structuur en helder en heeft minder het zoekende en tastende van de andere bijdragen.

Tegenoverdracht — die de focus van dit boek had moeten zijn — komt er wat bekaaid af. Zelfs de samensteller van het boek, André Green, heeft dit thema ingevuld voor *The central phobic position: with a model of the free-association method*. Alleen Kernberg, nauwgezet en loyaal als altijd, en Urribarri richten hun aandacht op de tegenoverdracht bij borderlinepatiënten. De opvattingen van Kernberg worden bekend verondersteld, zodat ik mij hier kan beperken tot de ideeën van Urribarri. Hij houdt zich vast aan het thema van de onderzoeksgroep: *How does the contemporary analyst's mind work?* Met deze vraag is de focus van dit onderzoek meer bij de deelnemers zelf komen liggen.

In psychoanalytische kringen wordt tegenoverdracht al lang niet meer als een obstakel gezien maar als een instrument om een analyse tot een goed einde te brengen. Dat brengt met zich mee dat het fenomeen van de tegenoverdracht serieus onderzocht dient te worden om het doeltreffend te kunnen gebruiken in de praktijk. Via een lange route langs *Nachträglichkeit*, objectrelaties, tweepersoonspsychologie en projectieve identificatie komt de schrijver tot het concept van geïntegreerde of herziene tegenoverdracht. Men kan de psychoanalytische situatie vergelijken met twee personen in een bad dat gevuld is met water. De borderlinepatiënt zal bij tijd en wijle vervloeden

met het water (en de analyticus), en misschien overkomt dat de analyticus op zijn beurt ook. Het is dan zaak dat de analyticus zijn eigen reacties opmerkt, ze kan duiden en ze kan inzetten bij de behandeling, niet als een *acting out* van de kant van de analyticus, maar in een gemodificeerde vorm (*enactment*) opdat ze een therapeutisch effect hebben. Om de situatie van de ander te kunnen voelen en begrijpen, moet de analyticus zich wel in hetzelfde medium als de patiënt begeven, maar dient hij ervoor te zorgen niet te verdrinken. Dat wordt ongeveer bedoeld met geïntegreerde of herziene tegenoverdracht.

Mij boeide vooral het hoofdstuk van Lutenberg over *Mental void and the borderline patient*, een niet makkelijke tekst over een moeilijk grijpbaar gegeven: de leegte waarin de draden van het psychisch weefsel gespannen moeten worden. Deze leegte, die ontstaat bij de separatie en het kind in een zeer kwetsbare situatie brengt, moet in de relatie met de moeder en de vader voorzichtig gevuld worden met betekenis. Lutenberg maakt een onderscheid tussen emotionele psychische leegte en structurele psychische leegte, wat volgens mij onmogelijk is omdat een leegte niet een leegte van iets is. De tweede zou volgens de auteur te maken hebben met splitsingsfenomenen die zo vaak bij borderlinepatiënten optreden; het verband met de leegte ontgaat mij. Het thema van de psychische leegte borduurt overigens voort op de studies die Green heeft gemaakt over *Le travail du négatif* (Green 1993). Het is een hommage aan de organisator en animator van deze discussie op hoog niveau die zijn weerslag vond in een boek dat zich niet altijd even makkelijk laat lezen maar wel tot nadenken stemt.

Literatuur

GREEN, A. (1993). *Le travail du négatif*. Parijs: Les Éditions de Minuit.